

O neverbalnoj komunikaciji djece vrtićke i predškolske dobi tijekom pričanja priča

Martinović, Anita

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:122844>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

Anita Martinović

**O NEVERBALNOJ KOMUNIKACIJI
DJECE VRTIĆKE I PREDŠKOLSKE
DOBI TIJEKOM PRIČANJA PRIČA**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

Anita Martinović

**O NEVERBALNOJ KOMUNIKACIJI
DJECE VRTIČKE I PREDŠKOLSKE
DOBI TIJEKOM PRIČANJA PRIČA**

Diplomski rad

Mentor rada:

izv. prof. dr. sc. Katarina Aladrović Slovaček

Zagreb, rujan 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. O KOMUNIKACIJI.....	2
2.1. Načela komunikacije.....	3
2.2. Komuniciranje i komunikacijski modeli	4
3. VERBALNA KOMUNIKACIJA	7
3.1. Vrste interpersonalne komunikacija	7
4. NEVERBALNA KOMUNIKACIJA	9
4.1. Sastavnice neverbalne komunikacije	9
4.2. Funkcije neverbalne komunikacije	11
5. O VAŽNOSTI POTICANJA IZRAŽAVANJA U DJEČJEM VRTIĆU	13
5.1. Razvojne faze u komunikaciji	13
5.2. Jezične djelatnosti	16
5.3. Važnost vrtićkog okruženja	16
5.4. Uloga odgojitelja u poticanju dječjeg izražavanja	16
6. ISTRAŽIVANJE	18
6.1. Opis uzorka.....	18
6.2. Opis instrumenata istraživanja.....	19
6.3. Ciljevi istraživanja	20
6.4. Hipoteze istraživanja.....	20
6.5. Rezultati istraživanja.....	20
7. ZAKLJUČAK.....	34
8. POPIS LITERATURE	35

SAŽETAK

Komunikacija je osnovno sredstvo ljudske interakcije čiji je cilj prenošenje određenih informacija. Nemoguće je razdvojiti verbalnu od neverbalne komunikacije jer jedna drugu nadopunjuju. Ljudi nisu niti svjesni stalne prisutnosti neverbalnih znakova koji ponekad o nama mogu otkriti i ono što nismo željeli podijeliti s drugima. Djeca od rođenja posjeduju predispoziciju za razvoj govora koji se očituje predverbalnim razdobljem tijekom kojega se djeca služe neverbalnim znakovima, poput pogleda, gesti, ekspresije lica, vokalizacije i slično.

Glavna svrha ovog rada bila je provesti dvodijelno istraživanje u kojemu su sudjelovala djeca i odgojitelji. Prvi dio istraživanja proveden je među 12 djece u dobi od tri do pet godina jedne mješovite dobne skupine u dječjem vrtiću grada Zagreba, koji je bio usmjeren na promatranje djece tijekom pričanja priče, a potom i tijekom intervjuja koji su se proveli sa svakim djetetom pojedinačno. Drugi dio istraživanja sastojao se od anketnog upitnika za odgojitelje koji su zabilježili svoja zapažanja o neverbalnim znakovima kojima se djeca služe. Dobiveni rezultati ispunili su hipoteze istraživanja.

Ključne riječi: komunikacija, neverbalna komunikacija, mješovita dobna skupina, pričanje priče

SUMMARY

Communication is a basic means of human interaction whose goal is to convey certain information. It is impossible to separate verbal from non-verbal communication because they complement each other. People are not even aware of the constant presence of non-verbal signs that can sometimes reveal things about us that we didn't want to share with others. From birth, children have a predisposition for the development of speech, which manifests itself in the pre-verbal period, during which children use non-verbal signs such as looks, gestures, facial expressions, vocalizations and so on.

The main purpose of this work was to conduct a two-part research in which children and educators participated. The first part of the research was conducted among 12 children aged three to five of a mixed age group in a kindergarten in the city of Zagreb, which focused on observing the children during the story, and then during the interviews that were conducted with each child individually. The second part of the research consisted of a survey questionnaire for educators who recorded their observations about the non-verbal signs that children use. The obtained results fulfilled the research hypotheses.

Key words: communication, non-verbal communication, mixed age group, story telling

1. UVOD

Komunikacija je jedna od najbitnijih značajki svakog društva te kao takva predstavlja osnovu ljudske interakcije. Smiljana Leinert Novosel (2015: 15) izdvaja dva značenja komunikacije: *prvo značenje – ono koje kaže da je komunikacije prenošenje poruka (što se smatra polazištem teorije informacija i komunikacija), za razliku od onog drugog, polazišta komunikologije, koje kaže da je riječ o utjecanju na sugovornika ili samoga sebe, pri čemu je važan sadržaj komunikacije i njeni učinci u postizanju životnih ciljeva*, a ono što autorica naglašava kao tajnu dobre komunikacije jest međusoban dobar odnos.

Verbalna komunikacija su stvarne riječi izgovorene tijekom razgovora, čiji je sadržaj u formi jezika bolji za prijenos logičkih kao i apstraktnih ideja. Aspekt neverbalnog komuniciranja predstavlja vizualna interakcija koja pridonosi boljem razumijevanju poruke. Prema Zrilić (2010) komunikacija se odvija 7 % verbalno (sadržaj poruke), 38 % glasom (intonacija, redosljed riječi, ritam, pauza, što naglašavamo) te 55 % kinezički (tjelesno – izraz lica, dodir, pogled; prostorna udaljenost).

Djeca aktivno komuniciraju prije nego progovore. Njihova komunikacija se odvija pomoću neverbalnih komunikacijskih sredstava, primjerice ekspresijom lica, usmjerenim pogledom, gestama ili vokalizacijom (Ljubešić i Capanec, 2012) – a to je upravo ono što se ovim radom želi istražiti i prikazati.

Rad se sastoji od šest poglavlja. Prvo poglavlje opisuje komunikaciju općenito, njezina načela i komunikacijske modele u tijeku razmjene poruka. U drugom poglavlju govori se verbalnoj komunikaciji te vrstama interpersonalne komunikacije. Treće poglavlje objedinjuje neverbalnu komunikaciju, njezine sastavnice, ali i funkcije koje zapravo prikazuju međusobnu nerazdvojjivost verbalne i neverbalne komunikacije. Četvrtim poglavljem nastoji prikazati važnost poticanja izražavanja u dječjem vrtiću kroz razvojne faze u komunikaciji djece. Tu su također opisane i jezične djelatnosti, važnost vrtićkog okruženja i uloge odgojitelja u poticanju dječjega izražavanja. Peto poglavlje diplomskoga rada predstavlja istraživanje čiji je cilj utvrditi koliko se djeca i na koji način služe neverbalnom komunikacijom te kako odgojitelji zapažaju neverbalne elemente komunikacije djece; opisan je postupak procesa istraživanja te su transparentno prikazani rezultati istoga.

2. O KOMUNIKACIJI

Rječnik hrvatskoga jezika definiciju pojama „komunikacija“ (lat. *communicare* – činiti zajedničkim) tumači kao pružanje i primanje informacija (usmeno ili pismeno), a pridjev „komunikativan“ opisuje osobu koja je sklona poticanju i vođenju razgovora, koja se lako ophodi s ljudima, otvorena je i pristupačna te lako shvatljiva i razumljiva. Pojam „komunicirati“ znači biti povezan, održavati, ophoditi se, uspostavljati, vršiti komunikaciju (Anić, 1991).

Jedna od temeljnih ljudskih potreba zadužena za prenošenje i razmjenu poruka različitog sadržaja s određenim ciljem jest komunikacija. Svaka osoba, svako društvo komunicira te stilom i sadržajem komunikacije dobiva karakter koji ga određuje. Također za komunikaciju možemo reći da je sposobnost pomoću koje s nekime možemo podijeliti svoje ideje, vjerovanja ili osjećaje te na taj način ostvariti kontakte s drugim ljudima.

Antolović i Sviličić (2020) komuniciranje u najširem smislu tumače kao razmjenu poruka između dviju ili više osoba, odnosno proces prijenosa sadržaja s ciljem postizanja određenih učinaka. Sudionici komunikacije u njoj sudjeluju smišljeno te ju čine dvosmjernim procesom koji sadrži osnovne elemente, a to su:

- dvije osobe (pošiljatelj i primatelj)
- dva procesa (kodiranje i dekodiranje)
- poruka
- komunikacijski kanal
- povratna informacija.

Geoffrey i Andrew (2017, prema Višnjić Jevtić i sur. 2018) pojašnjavaju kako je čovjek tijekom evolucije razvio različite oblike komunikacije, od verbalne i neverbalne pa sve do komunikacije putem neverbalnih medija, što izuzima kontakt „licem u lice“. Socijalne vještine su neophodan alat za uspostavu kontakta s grupom ili pojedincem kao i uspostavljanja i održavanja same komunikacije. Narula (2006, prema Višnjić Jevtić i sur. 2018) navodi da se cilj prenošenja poruke s ciljem informiranja primatelja o nekoj tematici može podijeliti na sljedeće kategorije:

- otkrivanje i upoznavanje sebe i drugih
- uspostavljanje, razvijanje i prekid odnosa

- pomaganje, konstruktivna kritika, empatija, pomoć u rješavanju problema, poučavanje
- uvjeravanje i utjecanje na formiranje/promjenu stavova i ponašanja drugih – samoprezentacija, argumentacija i instrumentalizacija
- zabava.

Po svojoj prirodi komunikacija je interaktivna, tj. događa se unutar nekog odnosa zbog čega su kvaliteta odnosa i same komunikacije međusobno povezane.

2.1. Načela komunikacije

Kako bi se definicija komunikacije što bolje razumjela, autori nude osnovna načela komunikacije uz njihova objašnjenja, čiji su elementi stalno u međusobnoj interakciji (Samovar i sur. 2013):

- Komunikacija je dinamičan proces

„Komunikacija je dinamičan proces; trajna aktivnost i beskonačan proces; nije fiksna. Kao sudionik u komunikaciji, i vi ste iskusili njezinu dinamičnu prirodu. Na vas stalno utječu poruke drugih ljudi, i zbog njih se stalno mijenjate“ (Samovar i sur., 2013, str.12).

- Komunikacija je simbolična

Bića smo koja stvaraju simbole zadužene za interakciju s okolinom, no važno je naglasiti da su simboli u funkciji simbola kao takvih upravo zbog ljudskog dogovora oko istoga. Simboli nemaju ista značenja u svim kulturama upravo zato što značenje i simbol nisu u prirodnoj vezi. No ono na što autori skreću pažnju jest da *„upotrebljavate simbole, kako verbalne tako i neverbalne kako biste s nekime podijelili svoja unutarnja stanja. Upotreba simbola omogućava prenošenje kulture s naraštaja na naraštaj. Zahvaljujući milijunima godina fizičke evolucije, i tisućama godina kulturne evolucije, danas možete stvarati, primati, pohranjivati i baratati simbolima. Taj sofisticirani sustav omogućava vam da se koristite simbolima – bilo da je riječ o zvukovima, znakovima na papiru, kipovima, Braillovu pismu, tjelesnim kretnjama ili slikama – kako biste predstavili nešto drugo“* (Samovar i sur., 2013:12,13).

- Komunikacija je sistemska

Prema Littelejohnu (1989, Samovar i sur., 2013: 13) „*komunikacija se uvijek odvija u kontekstu, a priroda komunikacije u velikoj mjeri ovisi o tom kontekstu*“, ta teza nam pojašnjava da su okruženje i situacija u uzročno posljedičnoj vezi, odnosno zbivanja će utjecati na odabir riječi i dijela koja će na koncu simbolima dati značenja. Neki od elemenata koji su povezani sa prirodom komunikacije su: mjesto odnosno okruženje, prigoda, vremenski kontinuum te broj osoba pred kojima se komunicira.

- Komunikacija uključuje donošenje zaključaka

„*Među ljudima ne postoje izravne veze između njihovih umova, ne možete pristupiti mislima i osjećajima drugih ljudi, već samo možete sami izvesti zaključak o tomu kakva su njihova iskustva. Takve zaključke donosite na temelju jedne riječi, tišine, dugih govora, jednostavnog kimanja glavom, iz pogleda upućenih u vašem smjeru ili pak odvrćenog od vas. Ovo obilježje komunikacije oduvijek je frustriralo ljude jer je, u vrlo stvarnom smislu, svatko odvojen od drugih ljudi svojom vlastitom kožom. Ono što znate i osjećate ostaje u vama, osim ako to ne izrazite putem simbola – a to je komunikacija.*“ (Samovar i sur., 2013:14,15).

- Komunikacija ima posljedicu

West i Turner (2000, prema Samovar i sur, 2013) objašnjavaju kako se reakcije osoba na poslone poruke razlikuju i upravo zato započete rasprave mogu krenuti neočekivanim smjerom. Zato postoje komunikacijske reakcije koje dijelimo na: otvorene, skrivene, nesvjesne i biološke. Upravo ta raznolikost reakcija prilikom slanja i primanja simbola može utjecati na sve dionike komunikacije te izazvati različite ishode.

2.2. Komuniciranje i komunikacijski modeli

Shannon/Weaver (1948, prema Antolović i Sviličić, 2020) tvorci su klasičnog komunikacijskog modela koji prikazuje tijek razmjene poruka od izvora pa sve do primatelja putem nekog kanala odnosno medija.

- Izvor

„Izvor poruke (komunikator) je onaj ili ono što šalje poruku. To može biti bilo koja organizacija, poduzeće ili pojedinac. U promatranju komunikacije među ljudima (interpersonalna komunikacija) vidljivo je da osoba, tj. pojedinac postaje izvorom poruke. Čak i kada ne govori, svaka osoba šalje mnoštvo poruka neverbalnim signalima“ (Antolović i Sviličić, 2020:31).

- Poruka

„Poruka je skup nama razumljivih simbola vizualne ili auditivne, a najčešće kombinirane naravi. Poruke se uglavnom šalju tako da ih mi percipiramo svim svojim osjetilima (auditivno, vizualno i dr.) poruke odašiljemo svugdje i uvijek bez obzira na to činimo li to svjesno i smišljeno ili nesvjesno i spontano“ (Antolović i Sviličić, 2020:31).

- Medij (kanal)

Autori medij ili kanal tumače kao prijenosnika poruke na putu od izvora do primatelja (Antolović i Sviličić, 2020).

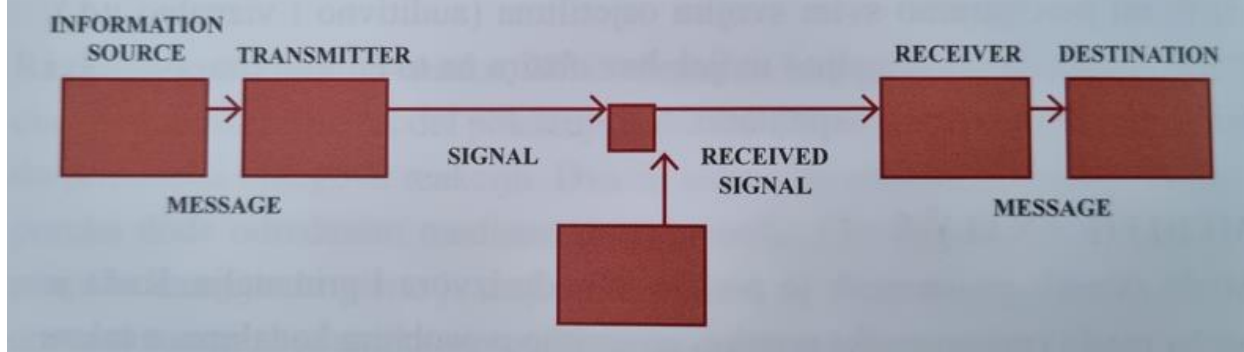
- Primatelj

Primatelj poruke je ciljana publika ili pojedinac do kojeg se želi doprijeti porukom, tj. komunikacijom. Danas se zbog stalne uključenosti masovnih i digitalnih medija, poruka može brzo i lako podijeliti velikoj skupini ljudi ili općoj populaciji (Antolović i Sviličić, 2020).

- Reakcija (*Feedback*)

Da bi reagirao odnosno uzvratio na poruku, primatelj najprije mora poruku primiti a potom ju i razumjeti. *„Primatelj na poruku može reagirati pozitivno (sviđa mu se), neutralno (poruku zanemariti, ignorirati ili iste ne biti svjestan) ili negativno (ne sviđa mu se). Odnosno, u konačnici se stanje kod sugovornika ili kod nas samih manifestira kao ugoda ili neugoda, otvorenost ili zatvorenost, zainteresiranost ili nezainteresiranost“ (Antolović i Sviličić, 2020:32).*

Komunikacijski model (Shannon/Weaver, 1948.)²⁴ uključuje:

Prilog 1. Sastavnice komunikacijskog modela (Shannon/Weaver, 1948, prema Antolović i Sviličić, 2020, str.32)

Komunikacijski model (Antolović/Haramija, 2016.)²⁵

Prilog 2. Komunikacijski model (Antolović/Haramija, 2016, prema Antolović i Sviličić, 2020, str.33)

3. VERBALNA KOMUNIKACIJA

Prema Tatković i sur. (2016) jezik je sredstvo komunikacije te kao takav ima jasnu strukturu koja uključuje rječnik, gramatiku, sintaksu, a ono što ga još krase jesu vrednote govornoga jezika. Vrednote dijelimo na akustične (intonacija, tempo, intenzitet, pauza) i vizualne vrednote govornoga jezika (mimika, geste i stvarni kontekst).

Postoje različiti načini komuniciranja kojih vrlo često nismo niti svjesni, a na samu pomisao pojma komunikacije pomislimo na razgovor i tako zaboravimo sve druge oblike iste (prezentacija, oglašavanje ili publicitet). „*Interpersonalnu komunikaciju riječima, koju još nazivamo i verbalna komunikacija, čini tek manji dio (7 %) poruke koju prenosimo. Ostalih 93 % čini cijeli skup komunikacijskih sadržaja koji se nazivaju neverbalna komunikacija*“ (Antolović i Sviličić, 2016:14).

Kako je već spomenuto, verbalna komunikacija se odvija uz pomoć jezika (govornoga i pisanoga), stoga je u formi jezika pogodnija za prenošenje logičnih i apstraktnih ideja. Brojni autori je nazivaju još i usmenom komunikacijom, koja se može promatrati kroz tri aspekta, a to su:

- retorika
- govor – monolog
- razgovor/dijalog

3.1. Vrste interpersonalne komunikacija

S obzirom na to kome odašiljemo poruke, komunikacija među ljudima može se promotriti s više stajališta. Svaki oblik interpersonalne komunikacije podrazumijeva izravnu razmjenu poruka između osoba, a Antolović i Sviličić (2020) navode neke oblike takve komunikacije:

- *Intrapersonalna*

Promišljanja, analize, dileme ili monolozi predstavljaju intrapersonalnu komunikaciju, tj. komunikaciju sa samim sobom. Najučestaliji oblik komunikacije kojemu se gotovo i ne pridaje značaj.

- *Interpersonalna*

Vrsta komunikacije koja uključuje minimalno dvije osobe unutar iste, a smatra se najčešće zastupljenim oblikom komunikacije među ljudima.

- *Grupna*

Razmjena poruka sa većim ili manjim brojem ljudi, većinom u vidu izlaganja, prezentiranja ili komunikacije s grupom osoba. Većinom je riječ o slanju poruka uz pomoć utvrđenih mehanizama i protokola zbog čega grupna komunikacija ima zasebna pravila komuniciranja, primjerice tema, vrijeme, publika i dr.

- *Javna*

Javna komunikacija podrazumijeva poseban skup vještina učinkovitog komuniciranja, a uključuje različite oblike javnih izlaganja (javni govori, prezentacije, predavanja, i sl.). Definirani protokoli, jasna forma i struktura nastupa samo su neki od sastavnica ove vrste komunikacije.

- *Medijska*

Bilo koji oblik interpersonalne komunikacije koji se prenosi putem masovnih medija (npr. televizija, radio, društvene mreže) prema najširoj javnosti.

- *Međukulturalna*

Međukulturalnu komunikaciju autori karakteriziraju kao najzahtjevniju zbog potrebe za posebnim znanjima i vještinama. Podrazumijeva uspostavljanje komunikacije s osobom, skupinom ili javnošću nekog drugog subkulturnog ili kulturnog kruga čija se kultura, jezik ili običaji razlikuju od naših.

Usmena ili interpersonalna komunikacija uključuje, kako verbalna tako i neverbalna ponašanja koja daju konačan dojam iskazanom sadržaju. To nam pruža priliku podijeliti svoje mišljenje i osjećaje s drugima, međutim osim skriptiranih i planiranih, uključuje i spontana ponašanja. Bolje međusobno poznavanje pospješuje upravljanje interpersonalnom komunikacijom pomoću unutarnjih pravila, za razliku od onih vanjskih. Interpersonalna komunikacija kao takva dobila je ulogu uspostavljanja odnosa, tj. „*smatra se aktivnošću u kojoj se sudionici sporazumijevaju o vlastitim odnosima*“ (Reardon, 1998:27).

4. NEVERBALNA KOMUNIKACIJA

Neverbalna komunikacija je vrlo često izraz nesvjesnog ljudskog ponašanja koji obuhvaća širok spektar mogućih kombinacija, što zajedno govori ne samo o pojedinostima vezanim za sudionike komunikacije, nego i o komunikacijskim odnosima i situacijama. Stoga je vrlo teško odvojiti verbalno od neverbalnog ponašanja. Prema Reardonu (1998) ljudska komunikacija nije samo funkcija riječi.

„Neverbalnom komunikacijom se prenosi informacija o onome tko govori i o komunikativnoj situaciji u kojoj se on nalazi, o njegovim stavovima i mišljenjima. Pomoću nje se uspostavljaju međuljudski odnosi, odnosi koje komunikator želi sa drugima, koristeći neverbalne kanale komuniciranja (geste, ton i boja glasa, grimase, izraz lica, facijalna ekspresija) čijim posredovanjem komunikator prenosi svoje namjere. Često neverbalna komunikacija više govori o odnosu, nego li o samom govorniku, odnosno, primatelju“ (Manić, 2015:13).

Heraklit je prije dvije tisuće godina izjavio da su „oči točniji svjedoci nego uši“; to nam pojašnjava važnost neverbalne komunikacije koja se odvija svjesno ili nesvjesno, namjerno ili nenamjerno, a pomoću koje zapravo izražavamo svoje stavove. Kojoj god kulturi pripadali neverbalne radnje osnovni su način kojim izražavamo osjećaje, stoga je autori opisuju još i kao univerzalnu upravo zato što su njene poruke shvaćene neovisno o kojoj se zemlji ili kulturi radi (Samovar i sur. 2013: 200).

4.1. Sastavnice neverbalne komunikacije

Antolović i Sviličić (2020) objašnjavaju kako neverbalni odnosno vizualni dio komunikacije ima puno veći utjecaj na stav sugovornika nego sami izgovoreni sadržaj, upravo zato što ljudi više vjeruju svojim očima nego ušima. Promatrajući različite oblike neverbalnog ponašanja autori pojašnjavaju kako određene sastavnice komunikacije utječu na poruku koju u konačnici govornik šalje:

- Prvi kontakt

„Kritična točka interpersonalne komunikacije jer nikada nemate drugu priliku za prvi kontakt“ (Antolović i Sviličić, 2020:103). Uspostavljanje odnosa puno je jednostavnije i brže ukoliko se na prvi pogled nekome dopadnete, a čine ga tri elementa: prvi kontakt, pozdrav i predstavljanje.

- Kontakt očima i osmijeh

Pogled licem u lice uspostavlja komunikaciju očima pomoću koje možemo doznati neke informacije vezane za sugovornika. Promjena veličine zjenica, primjerice njihovo širenje ili skupljanje, ukazuje na promjene u raspoloženju osobe. Također razlikujemo tipove usmjerenog pogleda, a to su: socijalni, intimni i dominacijom usmjeren pogled „*Kritična točka interpersonalne komunikacije jer nikada nemate drugu priliku za prvi kontakt*“ (Antolović i Sviličić, 2020).

- Držanje i gestikulacija

Držanje i pokret tijela neverbalno govore o tome kako se netko osjeća. Takva komunikacijska moć naziva se kinezika; znanost o tjelesnim pokretima, gestikulacijama i držanju. Obzirom da se gestikulacijom koriste slijepi osobe (geste, pokreti ruku, glave i tijela - mimika) to nam dokazuje kako je ona temelj svake komunikacije (Antolović i Sviličić, 2020).

- Lice i oči

Lice predstavlja kompliciran kanal izražavanja zbog mnoštva izraza koje može izvesti ali i zbog brzine promjene istih. Šest je osnovnih emocija koje ljudsko lice može izraziti: sreća, tuga, ljutnja, gađenje, strah i iznenađenje. Npr. sreća i iznenađenje na čovjekovom licu je vidljivo u očima i donjem dijelu lica; strah i tuga u očima; ljutnja na obrvama i čelu te na donjem dijelu lica; gađenja u donjem dijelu lica. Dok oči predstavljaju direktni kontakt odnosno komunikaciju, gledanje sa strane pokazatelj je izbjegavanja kontakta.

- Glas i zvukovi

Glas je vrlo bitno neverbalno obilježje koje karakterizira ton, brzina, volumen, broj pauza kao i duljina istih, uz naglašavanje i intonaciju. Upravo glasom komunikacija dobiva pravo značenje, jer samo jedno od obilježja glasa u rečenici može ojačati ili proturječiti poruci koja se prenosi verbalnim putem.

- Dodir i kontakt

Osjetilo dodira, bilo ono svjesno ili nesvjesno, govori o tome kako se osoba u određenom trenutku osjeća. Dodir kao biološka potreba poznata je još od ranog djetinjstva, čije je odsustvo

vidljivo kroz teške biološke i emotivne posljedice. Kontakt pridonosi suradnji s drugima; njegova je snaga u mnoštvu poruka koje prenosi.

Brajša (2000) objašnjava koliko važnih namjena u razgovoru ima neverbalna komunikacija na određenim razinama. Primjerice, na sadržajnoj razini neverbalne poruke izmjenjuju ili potvrđuju značenje izgovorenog sadržaja, također dopunjuju, proširuju ili zamjenjuju verbalni dio komunikacije. Na osobnoj razini ova vrsta komunikacije izražava emocije, time osoba sebe otvara drugima. Odnosna razina izražava stavove o izgovorenim sadržajima; dok utjecajna razina predstavlja „ *snažno sredstvo priopćavanja i utjecaja verbalnih poruka* “ što koči ili potiče komunikacijski dijalog (Brajša, 2000:44).

Prema Reardon (1998) osnovni oblik komuniciranja kod male djece jest pokret. Obzirom da je dječji vokabular oskudan, oni koriste cijelo tijelo kako bi izrazili svoje zahtjeve i potrebe. Djeca komunikaciju ostvaruju neverbalnim putem još od rođenja, pa tako u dobi do četiri mjeseca reagiraju na slike i lica, vezni su uz majku; sa šest mjeseci smiješe se, dok u osmom mjesecu pokazuju strah od stranih lica. Tek sa godinom dana starosti započinje učenje jezika i gesti.

Wood (1981, prema Reardon, 1998) opisuje tri vrste gesti čija se upotreba mijenja ovisno o dobi djeteta:

- deiktičke geste (služe pokazivanju mjesta ili predmeta, npr. „*ovo*“, „*ono*“, „*tamo*“)
- pantomimičke geste (njihova uloga je oponašanje nečega ili nekoga)
- semantičke ili relacijske geste (uključuju pokrete šake i ruke; prenose osjećaje).

4.2.Funkcije neverbalne komunikacije

S obzirom da je neverbalna komunikacija u stalnoj interakciji s verbalnim porukama te kao takva dokazuje svoju multidimenzionalnost, Samovar i suradnici (2013) razmotrili su osnovne funkcije neverbalne komunikacije koje se nerijetko rabe u komunikaciji:

- Ponavljanje

Prilikom konverzacije, monologa odnosno verbalnog izražavanja govornik šalje određene poruke koje potkrepljuje, to jest ponavlja ono što želi reći neverbalnim elementima. Primjerice, kao znak neslaganja osim izgovorene riječi „*ne*“, govornik može zavrtjeti glavom s jedne na drugu

stranu; podizanje ruke u situaciji kada želimo da se osoba zaustavi, ponovit će izdanu naredbu „stani“.

- Dopunjavanje

Dopunjavanje poruci daje dodatnu informaciju, a u odnosu na ponavljanje dopune obično ne mogu stajati same. Takav primjer moguće je prikazati kroz situaciju u kojoj nekome želimo reći da smo zadovoljni načinom na koji je nešto obavljeno, ta poruka će dodatno značenje dobiti uključili se i fizički kontakt poput tapšanja osobe po ramenu. Verbalnu komunikaciju osim dodiranjem moguće je dopuniti i izrazom lica koji je sukladan izgovorenim, kao i dinamikom - glasnije ili tiše od uobičajenog tijekom razgovora.

- Zamjenjivanje

Zamjenjivanje u funkciji neverbalne komunikacije bi bilo izvođenje neke radnje umjesto izgovorene riječi. Umjesto rečenice „Molim vas budite tiši.“ skupini ljudi koja proizvodi buku sugerirati isto možemo stavivši kažiprst preko usana. Radost tijekom dočekivanja bliske osobe na aerodromu nakon dulje razdvojenosti umjesto riječi iskazati ćemo raširenim rukama za zagrljaj i širokom osmijehom na licu.

- Uređivanje

Komunikacija se može uređivati neverbalnim ponašanjima. Slaganje sa sugovornikom te odobravanje njegova govora dokazati ćemo kimanjem glave; dok s druge strane negodovanje i upozorenje djetetu oko njegova ponašanja roditelj će iskazati strogim i izravnim pogledom u oči. Uređivanje kao vrsta verbalnog ponašanja često određene situacije drži pod nadzorom.

- Proturječnost

Proturječnost se očituje u neverbalnim signalima koji su suprotni onome što osoba izgovara. Govoriti nekome o tome kako ste se naspavali neverbalno ćete demantirati zijevanjem i podočnjacima ispod očiju. Također drhtanje glasa i ruku u suprotnosti je sa izjavom o opuštenosti i tome da se osjećate dobro.

5. O VAŽNOSTI POTICANJA IZRAŽAVANJA U DJEČJEM VRTIĆU

Osnovnu ulogu u razvoju dječjega govora u dječjem vrtiću Babić (1989) daje odrasloj osobi – odgojitelju, upravo zbog toga što se svaka pedagoška djelatnost ostvaruje putem govorne aktivnosti. Zato autori naglašavaju važnost poticajnog i uzornog govornog modela kao i stručnost te poznavanje gramatički pravilnog jezika.

Jocić (1981, prema Babić, 1989) navodi jasne upute za odgojitelje kako na adekvatan način osposobiti djecu za usvajanje pravila komunikacije, a neke od njih su:

- postavljanje pravih (poticajnih) pitanja djeci
- obavezno odgovaranje na pitanja djece
- poticanje djece na dijalog
- obraćanje pozornosti na govorno pasivniju djecu.

Važno je naglasiti značajnost socijalno-emocionalne veze između odraslog i djeteta, koja pridonosi odnosu u kojemu prednjači uzajamno povjerenje i prihvaćanje, što je u konačnici odlučujuće za daljnji cjelokupni razvoj djeteta u skupini.

Babić (1989) predškolsku ustanovu tumači kao društveno-kulturni kontekst u kojemu se događaju promjene različitih aspekata razvoja djeteta uključujući i djelovanje na govorni razvoj koji se potiče zadovoljavanjem osnovnih uvjeta poput:

- adekvatanog programa razvoja govora (suglasnost ciljeva zadataka, programskih sadržaja i metodičkih postupaka)
- odgovarajuća i neophodna komunikacija (interakcija između odgojitelja i djeteta te među samom djecom)
- raznovrsnost situacija u komunikacijskom kontekstu (različiti oblici govora obogaćeni sadržajem i aktivnostima, poput jezičnih igara)
- pružanje potrebnih uvjeta za ovladavanje jezikom prema djetetovim mogućnostima.

5.1. Razvojne faze u komunikaciji

Usvajanje jezika određeno je genetski, što dokazuje činjenica o tome da sva djeca progovore (iznimke su mentalna zaostalost) i usvoje prvi, to jest materinski jezik. Kako bi osoba naučila jezik

potrebno je zadovoljiti neke od psihofizičkih, socijalnih i lingvističkih preduvjeta, poput urednog kognitivnog razvoja, sposobnosti za učenje jezika, razvijenost govornih i slušnih organa te izloženost jezičnome uzoru u komunikacijskim situacijama (Pavličević-Franić, 2005).

Dijete rođenjem sa sobom na svijet donosi predispozicije za učenje govora, a „*svako zdravo dijete ima anatomske i glasovne mogućnosti da nauči glasove bilo kojeg jezika. Te mogućnosti realiziraju se u interakciji djeteta i njegova socijalnog okruženja, prije svega obiteljskog*“ (Starc i sur., 2004: 26)

Bitno je napomenuti da govorni razvoj djeteta započinje puno prije izgovaranja prve djetetove riječi, stoga se zaključuje da neverbalna komunikacija uvijek prethodi verbalnoj komunikaciji. Zato proces maturacije – odrastanje i stjecanje iskustva u razvoju jezika autorica Pavličević- Franić (2005) dijeli na:

1. Predjezičnu (predlingvistička ili predverbalna) fazu

Predjezična faza traje od rođenja djeteta pa sve do prve smislene izgovorene riječi (prema nekim autorima do prve rečenice), što bi okvirno bilo do prve godine djetetova života. S obzirom na razlike individualnih mogućnosti i psihofizičkih sposobnosti djece, odstupanje tijekom razvojne faze u kašnjenju od nekoliko mjeseci smatra se urednim lingvističim razvojem. Ovu veliku fazu Pavličević–Franić (2005) dijeli na četiri vremenski kraća razdoblja, a to su:

- Predgovorno ili perlokutinirano razdoblje

Traje od djetetova rođenja pa do 2. mjeseca, karakterizira ga glasanje plačem ili krikom što je u principu spontano, refleksno te je odraz fiziološkog stanja dojenčeta. Ova faza u sebi nema komunikacijsku usmjerenost, ali majka vrlo vrlo brzo počinje shvaćati signale koje dijete šalje.

- Razdoblje komunikativnog glasanja

Ova faza traje od 2. do 5. mjeseca djetetova života te se još naziva fazom „*gukanja*“. Osjećaj ugone je često povezan za gukanjem i smiješkom na što odrasli reagiraju i time potiču djecu na međusobnu interakciju koja pridonosi razvoju svijesti djece o komunikaciji (Starc i sur., 2004:28).

- Vokalizacija

Vokalizacija se javlja od 5. do 8. mjeseca, u tom periodu djeca imaju vrlo dobro razvijen sluh pomoću kojega raspoznaju razlike u intenzitetu zvuka. Djeca u ovoj dobi započinju s fazom slogovanja, oponaša glasove iz okoline, započinje vokalne igre te ponavlja artikulirane odsječke.

- Faza brbljanja

Četvrta faza brbljanja javlja se u dobi od 8. do 12. mjeseci gdje dijete kombinira samoglasnike i suglasnike čijim se ponavljanjem stvaraju kombinacije koje nalikuju artikuliranim riječima. Nakon razdoblja neartikuliranog glasanja dijete počinje oblikovati glasovni sustav (Pavličević-Franić, 2005).

2. Jezičnu (lingvistička ili verbalna) fazu

Početak jezične faze smatra se usvajanje prvih jezičnih elemenata, intonacije i ritma materinskoga jezika što rezultira pojavom prvih pravih riječi i to najčešće u dobi djeteta između 12. i 18. mjeseci. U tom razdoblju djeca izgovaraju jednosložne ili dvosložne riječi koje se sastoje od prethodno usvojenih zvučnih i bezvučnih zapornika ili okulziva (b, d, g, p, t, k) i otvornika ili vokala (a, e, i, o, u). U dobi od 18. do 24. mjeseca djeca počinju usvajati pojedine vrste riječi. Najprije usvoje imenice i glagole, zatim pridjeve, a potom i zamjenice, brojeve te neke od priloga. Fond riječi se povećava vrlo brzo, što je vidljivo na primjeru da prosječno dijete u dobi od 18 mjeseci rabi stotinjak riječi, sa 24 mjeseca služi se sa oko četiristo riječi, a već s četiri godine vokabular djeteta bi se trebao popeti na četiri tisuće.

Napredovanjem govora djece počinje se sve više uočavati njihova kreativnost i mašta. Dijete je u dobi od 3 godine sposobno osmisliti priču, najprije na temelju stvarnih zbivanja i osobnog iskustva, čiji je kraj obično izmišljen. Osim priča, Starc i sur. (2004) navode kako djeca stvaraju neologizme i izvedenice iz standardnog jezika kojim se služe, a izniman interes za govornim igrama javlja se oko 4. godine kada riječi izgovaraju naopačke, pogrešno, kada pokušavaju osmisliti vlastiti jezik izgovaranjem nonsensnog sadržaja. Simbolička igra, igre s ulogama lika, dramske i jezične igre samo su neki od poticaja dječje kreativnosti i izražavanja u kojima odrasli mogu imati veliku ulogu.

5.2. Jezične djelatnosti

„Usvajanje jezika u ranojezičnoj fazi, ali i učenje jezika u institucijama odgojno – obrazovnog sustava, između ostaloga, temelji se na poticanju i razvoju četiriju osnovnih jezičnih djelatnosti: slušanja, govorenja, čitanja i pisanja“ (Pavličević-Franić, 2005: 90). Osnovne jezične djelatnosti odnosno jezične aktivnosti, vještine ili sposobnosti uz dodatak psiholingvističke djelatnosti razumijevanja te jezičnih djelatnosti sažimanja i prevođenja, utječu na razvoj djetetovih jezičnih sposobnosti koji znatno utječu na izgradnju jezične kompetencije budućih govornika.

Pavličević–Franić (2005) objašnjava kako svaka jezična djelatnost ima svoje posebnosti u procesu jezičnog razvoja. Pa se tako komunikacijska posebnost jezičnih djelatnosti ostvaruje tijekom sporazumijevanja. Ona uključuje aktivnost slušanja, govorenja ili čitanja sa svrhom prijenosa poruke do slušatelja. Psiholingvističke posebnosti odnose se na uvažavanje kognitivnih mogućnosti, individualnih osobina pojedinca kao i uvažavanje razvojne dobi. Sociolingvističke posebnosti vezane su uz okolinu tj. društveno okruženje. Dok se lingvodidaktičke posebnosti osnovnih jezičnih djelatnosti realiziraju tijekom sustavnog učenja jezika, što je karakteristično za djecu starije dobi.

5.3. Važnost vrtićkog okruženja

Dječji vrtić je mjesto čija je organizacija usklađena potrebama djece u vidu življenja, igre i učenja. Miljak (1996) vrtićko okruženje dijeli na socijalno (svi komunikacijski, odnosni, ljudski i stručni aspekti) i fizičko (prostorni i materijalni aspekti). Poticajnim vrtićkim okruženjem se smatra cjelokupno oblikovanje prostora ali i kvalitetan odnos odgojitelja s djetetom, djece međusobno, ali i kvalitetna suradnja ostalog osoblja ustanove.

Odgojitelji imaju izuzetnu ulogu u vrtićkom življenju djece. Najprije su „*promatrači koji osluškiju djetetove interese, potrebe i mogućnosti, zatim refleksivni praktičari koji osluškiju sebe i svoju praksu*“ (Mlinarević, 2004:112). Uvažavanjem djeteta odgojitelji stvaraju preduvjete za poticajno okruženje čime djeca stvaraju pozitivnu sliku o sebi te im raste samopoštovanje.

5.4. Uloga odgojitelja u poticanju dječjeg izražavanja

Ranije smo već konstatirali bitnost odrasle osobe u razvoju i poticanju djetetova izražavanja, sukladno tome Babić (1989) ističe važnost određenih postavki o usvajanju jezika kod djece:

- „*usvajanje jezika odvija se u kontekstu zajedničke aktivnosti odraslog i djeteta*“
- „*razvoj jezika kao simboličke komunikacije posljedica je razvoja inteligencije, djelovanja socijalne interakcije i aktivnog učenja djeteta*“
- „*kvaliteta komunikacije (verbalne i neverbalne) između odraslog i djeteta, kao i djeteta i djeteta značajan je činilac razvoja dječjeg govora*“
- „*jezik odraslih određuje karakteristike uzajamnog odnosa između odraslog i djeteta i načine djelovanja na aktivnosti djeteta i preko njih i na cjelokupni razvoj djeteta*“ (Babić, 1989: 58).

Uloga odgojitelja u dječjem vrtiću unutar pedagoške djelatnosti ostvaruje se putem govorne aktivnosti, no ne smije se zanemariti značaj socioemocionalne veze između odgojitelja i djeteta. Okruženje u kojemu je odnos sa djetetom temeljen na uzajamnom povjerenju i prihvaćanju, stvara bolji temelj za odgojno – obrazovni rad i za razvoj komunikacije (Miljak, 1985, prema Babić 1989).

Prilikom poticanja djece na izražavanje važna je svijest o postojanju i one djece koja ne vole pričati, šutljiva su i povučena; kao i djece koja govore samo ako ih se nešto pita. No s druge strane postoje i djeca koja puno govore, uživaju u pričanju. Takvu djecu ne smijemo sputavati nego uz njihovu pomoć potaknuti one povučene na izražavanje (Matić, 1977).

Šagud (2015: 103) ulogu i podršku odraslih povezuje s „*planiranjem i osiguravanjem izazovnog okruženja; podržavanjem dječjih akcija planiranjem aktivnosti te osiguravanjem, poticanjem i ekstenziviranjem spontane dječje igre*“.

Odrasli bi trebali stvarati situacije u kojima će djeci pružati podršku potičući ih na akcije usmjerene prema višim razvojnim razinama. Njihove intervencije se stoga mogu očitovati kao vođenje i instruiranje preko usmjeravanja i moderiranja pa sve do ne izražavanja stvarnog interesa za dječje aktivnosti (Šagud, 2015).

Petrović-Sočo (1997) ističe važnost strpljenja i opetovanog ponavljanja što će djetetu omogućiti postupno razumijevanje odgojitelja unutar međusobne interakcije i komunikacije, pogotovo ako ju odgojitelj obogati i približi djetetu zbog lakšeg usvajanja. Ozračje u kojemu djeca imaju slobodu izražavanja, u kojemu se javlja „*povoljna (pozitivna) emocionalna klima*“ uz

suradnički odnos, stvara uvjete u kojima će dijete moći nadograđivati svoje znanje, propitkivati već naučeno te napredovati brzinom koja mu odgovara.

Odgojiteljev zadatak jest dovesti dijete u različite situacije i organizirati aktivnosti (pričanje priča, razgledavanje slikovnica, lutkarske dramatizacije, igre scenskim lutkama i sl.) kako bi se uspostavila što bolja verbalna komunikacija s djetetom kroz koju bi se ono spontano krenulo izražavati te buditi nove interese.

6. ISTRAŽIVANJE

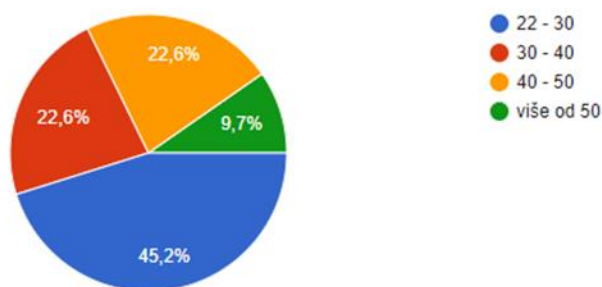
6.1. Opis uzorka

U prvom dijelu istraživanja odnosno je sudjelovalo 12 djece u dobi od 3 do 5 godina. Uzorak se sastoji od dvoje djece starosti od 3 godine, troje djece u dobi od 4 godine te sedmero djece koja su navršila 5 godina. Prosječna dob djece iznosi 4,42 godine. U istraživanju je sudjelovalo šest djevojčica i šest dječaka.

U drugom dijelu istraživanja, odnosno u anketi za odgojitelje sudjelovalo je 62 ispitanika iz Republike Hrvatske. Od 62 sudionika istraživanja njih 62 (100 %) su bile osobe ženskoga spola. Dob ispitanika prikazana je slikom 1.

Koliko imate godina?

62 odgovora

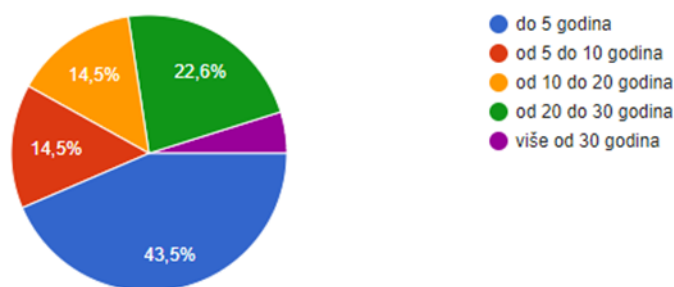

Slika 1. Dob ispitanika

Godine radnog staža ispitanika prikazane su na slici 2.

Koliko imate godina radnoga staža?

62 odgovora

Slika 2. Godine radnog staža ispitanika

6.2. Opis instrumenata istraživanja

Instrument istraživanja je bio anketni upitnik za djecu i anketa za odgojitelje djece rane i predškolske dobi.

- Anketni upitnik za djecu

Upitnik koji se uživo provodio pojedinačno sa svakim djetetom nakon pričanja priče sastojao se od 6 pitanja potkrepljenih potpitanjima. Djeci je najavljen dolazak odgojiteljice koja će pričati priču čiji sadržaj moraju pomno pratiti te na koncu odgovoriti na određena pitanja. Pitanja su bila vezana uz sadržaj ispričane priče ali su potpitanjima djeca dobila priliku za izraziti svoja osobna iskustva. Priču su istovremeno slušala sva djeca, a potom je uslijedio razgovor sa svakim individualno. Svi odgovori su snimani pomoću kamere na mobilnom uređaju, a zabilježeni sadržaj poslužio je kasnijoj analizi neverbalne komunikacije.

- Anketni upitnik za odgojitelje

Tehnika prikupljanja podataka koje su odgojitelji trebali ispuniti je bila anonimna internetska anketa koja je obuhvaćala 12 pitanja. Upitnik je kreiran u formi Google dokumenta. Ispitanici su imali mogućnost dugog i višestrukog odgovora, a sudjelovati su mogli dobrovoljno uz potpunu anonimnost. Svi prikupljeni podatci prikazani su grafički i opisno u nastavku rada.

6.3. Ciljevi istraživanja

Cilj istraživanja je utvrditi koliko se djeca i na koji način služe neverbalnom komunikacijom te kako odgojitelji zapažaju neverbalne elemente komunikacije djece.

U skladu s temeljnim ciljem postavljeni su sljedeći problemi:

1. Ispitati koje neverbalne znakove djeca koriste pri slušanju priče i prilikom govornog izraza.
2. Ispitati ima li razlike u neverbalnoj komunikaciji između djevojčica i dječaka.
3. Ispitati ovisi li neverbalna komunikacija o dobi djece.
4. Utvrditi koliko odgojitelji obraćaju pozornost na neverbalne znakove koje djeca šalju.
5. Utvrditi koje neverbalne znakove djeca najčešće koriste.

6.4. Hipoteze istraživanja

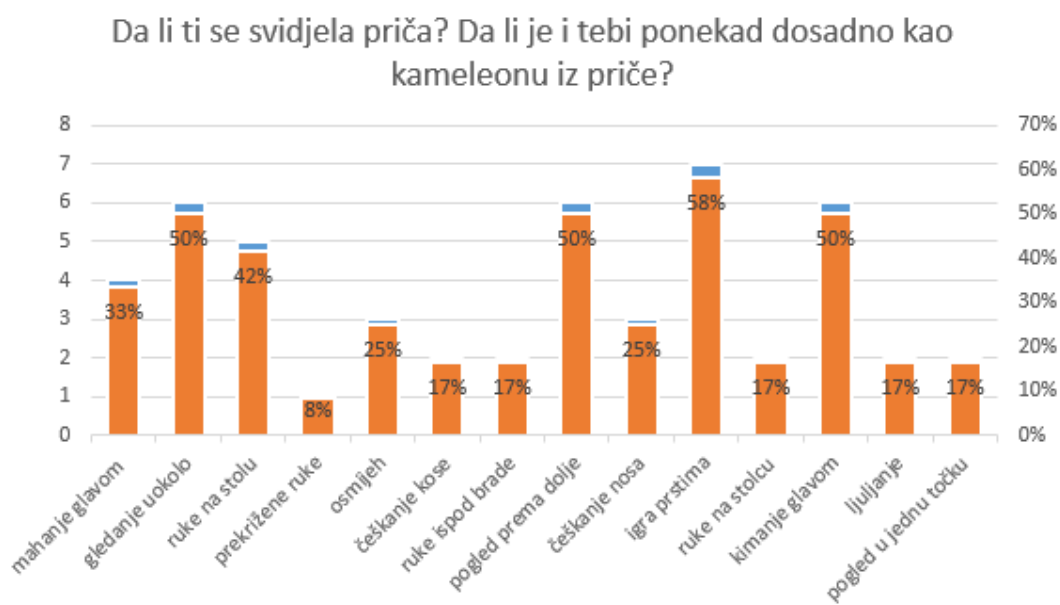
1. Očekuje se da djeca imaju tremu zbog snimanja aktivnosti pomoću mobilnog uređaja.
2. Očekuje se spontanost prilikom izražavanja kod djece.
3. Očekuje se da će djevojčice pokazati više neverbalnih znakova u odnosu na dječake.
4. Očekuje se da će djeca mlađe dobi u odnosu na stariju djecu više koristiti neverbalne znakove.
5. Očekuje se da odgojitelji zamjećuju reakcije djece.
6. Očekuju se raznoliki spektar neverbalnih znakova unutar komunikacije.

6.5. Rezultati istraživanja

Rezultati anketnog upitnika za djecu

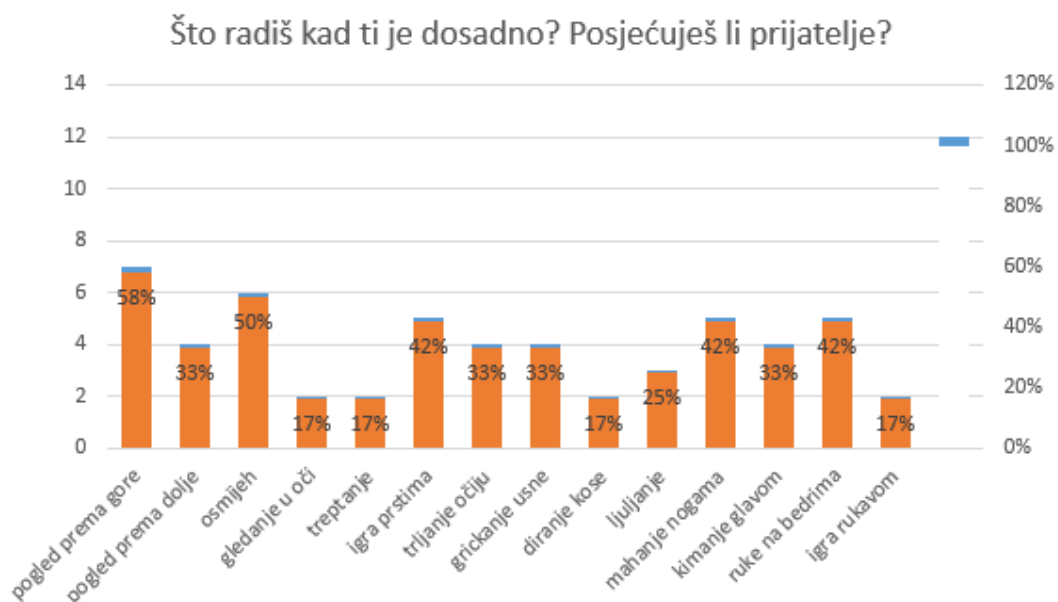
Prije pričanja priče djeca su sjela u krug u sobi dnevnog boravka te su s nestrpljenjem iščekivala početak aktivnosti. Najprije smo se pozdravili i međusobno jedni drugima predstavili. Aktivnost je započela razgovorom o kameleonima (tko su oni, gdje žive, kako izgledaju) te smo zajedno došli do zaključka da je to jedna neobična životinja koja prema potrebi mijenja boju svoga tijela. Potom je uslijedila priča o „Neodlučnom kameleonu“ (Firuz i Erdo) koji je propustio ljetno putovanje i dočekaao jesen upravo zbog neodlučnosti prilikom biranja boje odjeće. Nakon što je priča završila svako dijete sam pozvala na kratki razgovor i tako provela anketni upitnik.

Prvo pitanje koje sam postavila djeci bilo je „Kako ti se svidjela priča? Da li je tebi nekada dosadno kao kameleonu iz priče?“, da se djeci priča svidjela bilo je jasno iz njihovih potvrdnih odgovora kao i iz neverbalnih reakcija. Tako je primjerice 50 % ispitanе djece svoj odgovor potkrijepilo kimanjem glave; njih 25 % djece komunikaciju je popratilo osmijehom, oni koji su bili nešto nervozniji pogledom otkrivali kako se osjećaju. Tako s neka djeca imala pogled usmjeren prema dolje (50 %) ili su razgledavali uokolo po prostoriji (50 %). Na pitanje „Je li i tebi ponekad dosadno kao kameleonu iz priče?“ djeca su odgovarala da nije te su mahala glavom (33 %) u znak odgovora. U grafu su vidljive i ostale dječje neverbalne reakcije, poput držanja ruku na stolu popraćeno igranjem s prstima (58 %), dodirivanja nosa kod 25 % djece, a bilo je i onih koju su bili zamišljeni te se gledali u jednu točku (17 %) te se ljuljali lijevo-desno na stolcu (17 %).

Slika 3. *Neverbalne reakcije djece na pitanje „Da li ti se svidjela priča? Da je i tebi ponekad dosadno kao kameleonu iz priče?“*

Najčešći odgovor na pitanje “Što radiš kad ti je dosadno?” bilo je igram se. Kod 50 % djece pitanje je izazvalo osmijeh na licu i usmjerilo njihov pogled prema gore (58 %) što je slalo poruku o tome da razmišljaju o nekom njima dragom događaju. Na drugo pitanje “Posjećuješ li prijatelje?” djeca bi kimnula glavom u znak potvrdnog odgovora (33 %), njih 25% ispod stola je mahalo nogama, dok su djevojčice dodirivale kosu (17 %) i treptale (17 %). Nekoliko dječaka je trljalo oči (33 %) ili se igralo rukavom od majice (17 %).

Slika 4. *Neverbalne reakcije djece na pitanje “Što radiš kad ti je dosadno? Posjećuješ li prijatelje?”*

Treće pitanje “Jedeš li slatkiše ili muhe?” Tko zapravo jede muhe?” potaknula je smijeh kod čak 75 % djece jer su odmah shvatili da je riječ o šali. Neki su se mrštili (83 %) i dizali obrve (75 %) te samim time i čudili kakvo sam pitanje postavila. Djeca su još i mahala glavom (67 %) u znak negacije oko konzumiranja muha, a njih 83 % kimalo je glavom kako bi jasno dalo do znanja da radije jede slatkiše. Pitanjem “Tko zapravo jede muhe?” prisjetili smo se sadržaja prethodno ispričane priče, zato je 25 % djece imalo otvorena usta, njih 50 % pogled je usmjerilo prema stolu na kojemu su neki započeli igru prstima (25 %).

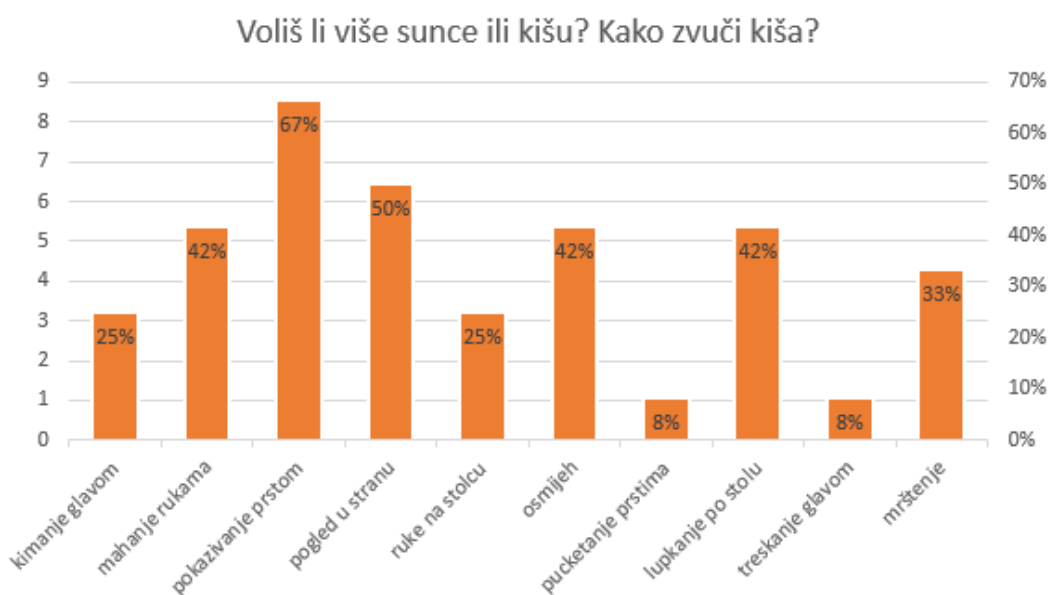
Slika 5. Neverbalne reakcije djece na pitanje “Jedeš li slatkiše ili muhe? Tko zapravo jede muhe?”

O tome koja godišnja doba poznaju djeca starije dobi pomoć su prilikom nabiranja pronašla u korištenju prstića (42 %), čak 75 % djece razmišljalo je usmjerivši pogled prema visinama ili diranjem sljepoočnice prstom (8 %), 67 % djece dignulo je obrve. Oni ne tako sigurni u svoj odgovor pogled su skrenuli u stranu (50 %) ili su mahali glavom (33 %) kako bi izrazili da ne poznaju godišnja doba. 25 % djece je grickalo usnu, njih 33 % diralo je kosu, a 67 % djece ruke je držalo uz tijelo na stolcu.

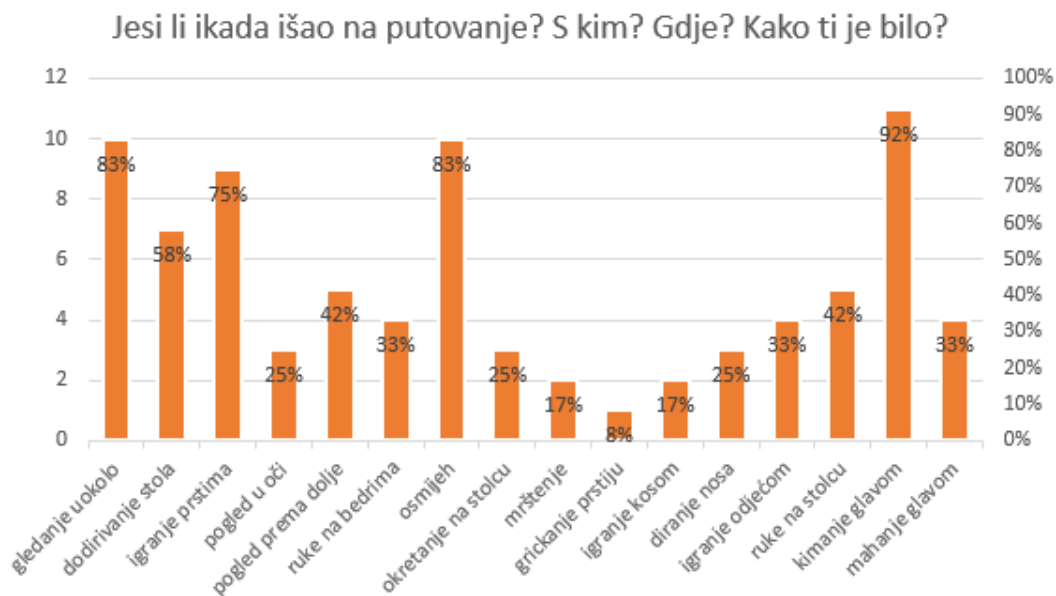
Slika 6. Neverbalne reakcije djece na pitanje “Znaš li koja godišnja doba postoje?”

Na pitanje “Vole li više sunce ili kišu?” djeca su odgovarala različito; neki više vole sunce, neki kišu dok je nekima potpuno svejedno. 42 % djece nasmiješilo se objašnjavajući svoj odgovor o tome što više vole. No na pitanje “Kako kiša zvuči?” pokazali su puno više neverbalnih znakova. Obzirom da je vani padala kiša tijekom individualnih razgovora 67 % djece prstom je pokazalo prema prozoru kako bi dočarali padanje kiše, a njih 50 % pogledalo je u stranu prije nego su za odgovor ponudili trenutno vrijeme vani. Djeca su pokušala i sama dočarati padanje kiše mahanjem rukama (42%), treskanjem glave (8%) lupkanjem po stolu (42%) te pucketanjem prstiju (8%).

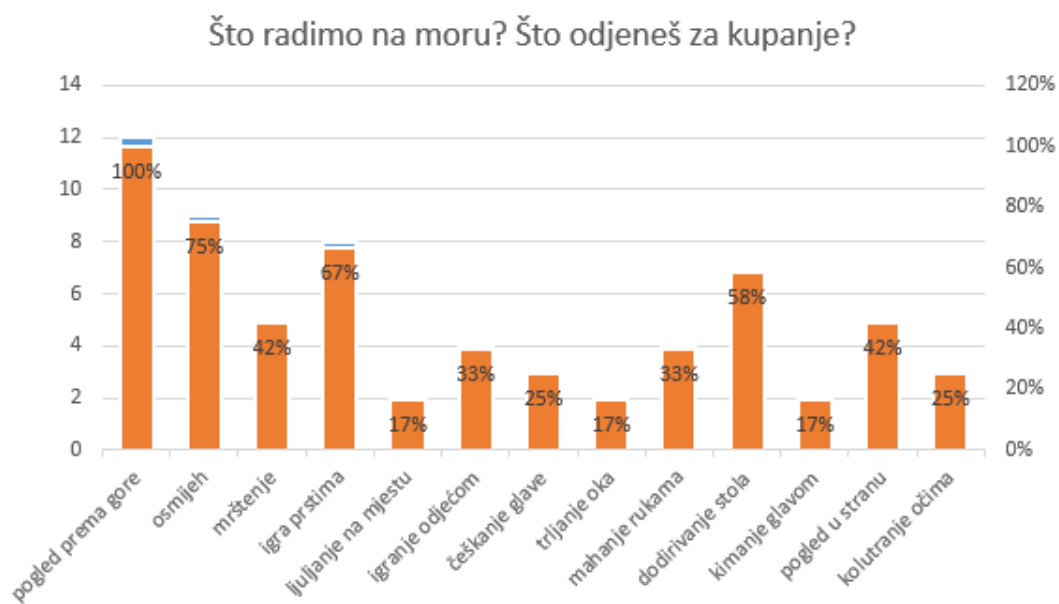
Slika 7. Neverbalne reakcije djece na pitanje “Voliš li više sunce ili kišu? Kako zvuči kiša?”

Šesto pitanje “Jesi li kada išao na putovanje? S kim? Gdje? I kako ti je bilo?” kod djece je budilo veselje izraženo osmijehom u 85 % slučajeva, a potvrdu o tome da su bili na putovanju iskazalo je kimanjem glave 92 % djece. O tome kako im je bilo, gdje su išli i s kim morali su razmisliti što se kod 83 % djece manifestiralo gledanjem uokolo, igranjem s prstima (75 %) kao i dodirivanjem stola (58 %).

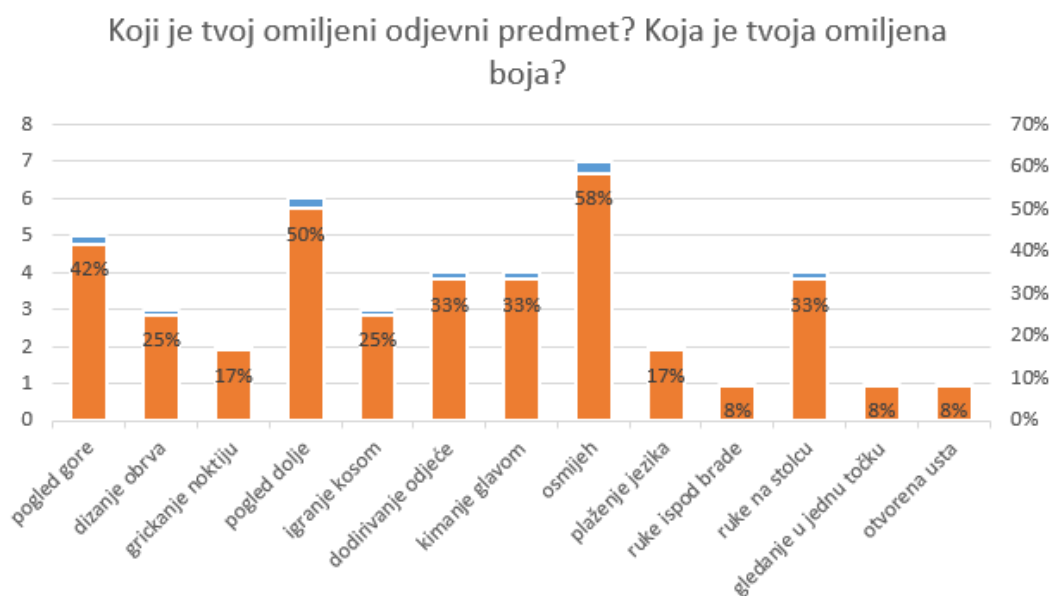
Slika 8. Neverbalne reakcije djece na pitanje “Jesi li ikada išao na putovanje? Kamo si išao i s kim? Kako ti je bilo?”

Sedmo pitanje „Što radimo na moru?“ je kod sve djece (100 %) pogled usmjerilo prema plafonu, što bi značilo da se pokušavaju prisjetiti što se zbilja na moru radi. Osmijeh kod 75 % ispitane djece sugerirao nam je dobre emocije. Tijekom duljeg govorenja djeca su imala tendenciju ruke staviti na stol (58 %) te se zaigrati prstima (67 %), dodirivati odjeću (33 %). Kada je uslijedilo pitanje „Što odjeneš za kupanje?“ djevojčice su odgovor pronašle malo brže te su pri tome mahale rukama (33 %) te je bilo vidljivo i lagano ljuljanje - lijevo desno na stolcu (17 %); dok su neki kolotali očima (25 %) ili se mrštili (42%) zbog nepamćenja odjevnih kombinacija.

Slika 9. *Neverbalne reakcije djece na pitanje “Što radimo na moru? Što odjeneš za kupanje?”*

Posljednje pitanje u provedbi intervjua s djecom bilo je „Koji je tvoj omiljeni odjevni predmet?“, neki su krenuli govoriti o omiljenom predmetu bilo koje vrste zbog čega je uslijedilo otvaranje usta u znak čuđenja (8 %), grickanje noktiju (17 %) te plaženje jezika (17 %) popraćeno gledanjem u jednu točku (8 %) zbog promišljanja ali i podizanje obrva (25 %). Uslijedilo je i pitanje „Koja je tvoja omiljena boja“ a odgovori su bili vrlo maštoviti i zanimljivi; tijekom konverzacije neka djeca su se igrala kosom (25 %), neki su dodirivali odjeću (33 %) ili držali ruke uz tijelo na stolcu (33%). Neizostavan neverbalni element komunikacije bio je osmijeh na licu čak kod 58% djece.

Slika 10. Neverbalne reakcije djece na pitanje “Koji je tvoj omiljeni odjevni predmet? Koja je tvoja omiljena boja?”

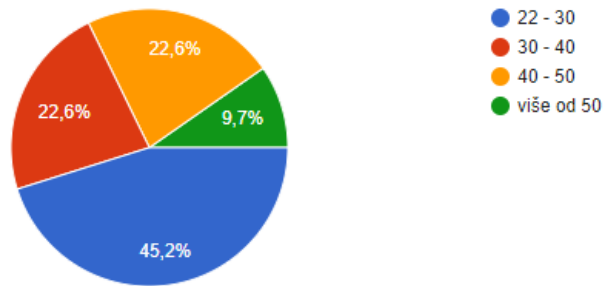
Rezultati anketnog upitnika za odgojitelje

U istraživanju su sudjelovala 62 ispitanika iz Republike Hrvatske. Od 62 sudionika istraživanja 62 (100 %) je bilo osoba ženskog spola.

Dob ispitanika prikazana je slikom 11.

Koliko imate godina?

62 odgovora

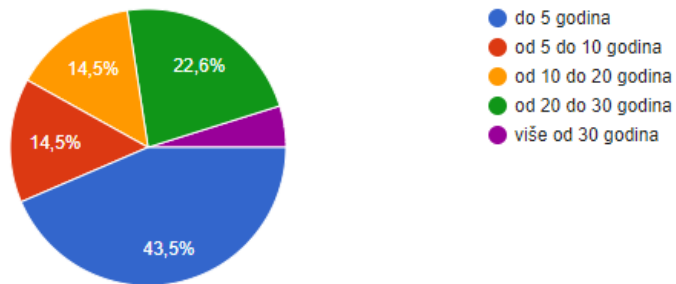

Slika 11. Dob ispitanika

Slika 12 prikazuje godine radnog staža odgojitelja koji su ispunili anketu.

Koliko imate godina radnoga staža?

62 odgovora

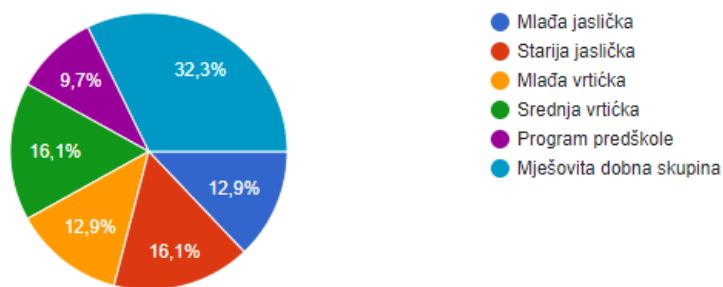

Slika 12. Godine radnog staža

Iduće pitanje koje je odgojiteljima bilo postavljeno jest u kojoj dobnoj skupini rade. Njih svega 9,7 % radi sa djecom predškolskog uzrasta; 12,9 % odgojitelja radi sa djecom srednje i mlađe vrtićke dobi; 16,1% ispitanika su odgojitelji djece u starijoj jasličkoj te srednjoj vrtićkoj skupini; dok u mješovito dobnoj skupini radi ostatak ispitanika koji čini 32,3 % od ukupnog broja ispitanika.

Dob skupine u kojoj trenutavno radite:

62 odgovora

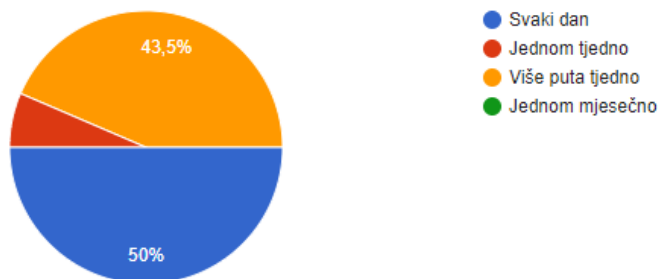

Slika 13. Dob skupine u kojoj ispitanici rade

Na pitanje „Pričate li djeci priče?“ svi ispitanici (100 %) odgovorili su potvrdnim odgovorom. Sljedeće pitanje otkrilo je koliko to često zapravo rade. Čak 50 % ispitanika djeci priča priče svakodnevno, 43,5 % priče priča više puta tjedno, dok svega 6,5% odgojitelja priču priča jednom tjedno.

Koliko često djeci pričate priče?

62 odgovora

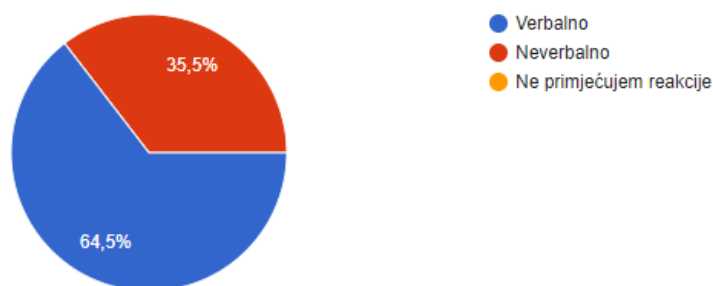
Slika 14. Učestalost pričanja priča u dječjem vrtiću

Da li pričanje priče provode individualno, u manjim skupinama ili s cijelom skupinom, vidljivo je u grafu koji prikazuje da 61,3 % odgojitelja aktivnost provodi sa cijelom skupinom, njih 37,1 % aktivnost provodi u manjim skupinama, a 1,6 % ispitanika to čini pojedinačno sa svakim djetetom.

Na pitanje kojom vrstom komunikacije djeca češće reagiraju na priču, 35,5 % ispitanika odgovorilo je neverbalno, a 64,5 % ispitanika odgovorilo je djeca reagiraju putem verbalne komunikacije.

Kako djeca češće reagiraju na priču?

62 odgovora

Slika 15. Reakcije djece na priču

Sljedećim pitanjem odgojitelji su trebali zabilježiti neverbalne reakcije djece koje su zamijetili u svom radu. Prikupljeni podaci prikazani su u sljedećoj tablici:

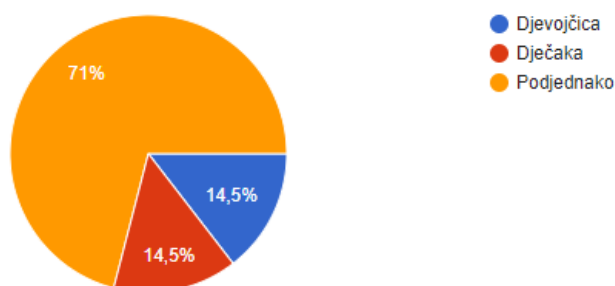
pljeskanje	raširene oči	grljenje
smijanje	otvorena usta	tapšanje
pokazivanje prstom	podignuta ramena	meškočenje
pomicanje ruku	grimase	gledanje uokolo
pomicanje glave	kimanje glavom	diranje papuča na nogama
mimika	pljeskanje rukama	dodirivanje djeteta pored sebe
osmijeh	trzanje cijelog tijela	mijenjanje poza tijela (sjedenje, ležanje)
čuđenje	podignute obrve	ekspresija lica

Tablica 1. Neverbalni znakovi djece

Pomoću grafa koji prikazuje učestalost neverbalne komunikacije kod djevojčica i dječaka, može se zaključiti da 71 % odgojitelja smatra neverbalnu komunikaciju djece podjednako uočljivu i kod jednih i kod drugih; dok se preostalih 29 % ispitanika svoje mišljenje dijeli na pola. Tako 14,5 % ispitanika smatra da je neverbalna komunikacija učestalija kod djevojčica, a drugih 14,5 % ispitanika smatra da su neverbalni znakovi uočljiviji kod dječaka.

Neverbalna komunikacija uočljivija je kod:

62 odgovora

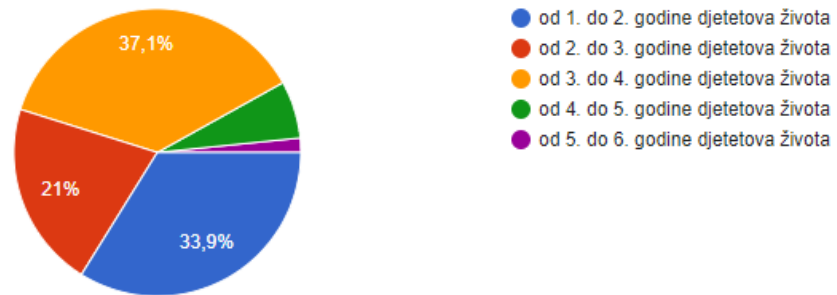

Slika 16. Učestalost neverbalne komunikacije prema spolu djece

Na pitanje u kojoj dobi djeteta je najizraženija spontana priroda neverbalnih reakcija, 1,6% odgojitelja je odgovorilo da je u dobi od 5. do 6. godine djetetova života, 6,5 % je odgovorilo su najizraženije u dobi od 4. do 5. godine djeteta, 21% ispitanika smatra kako su najuočljiviji neverbalni signali kod djece u dobi od 2. do 3. godine, 33,9 % odgojitelja anketu je ispunilo na način da je smatralo kako je neverbalna komunikacija uočljiva kod djece u dobi od 1. do .godine, a najveći postotak ispitanika 37,1 % smatra kako su najizraženije spontane neverbalne reakcije kod djece od 3. do 4. godine života.

U kojoj dobi djeteta je najizraženija spontana priroda neverbalne komunikacije?

62 odgovora

Slika 17. Dob djece prema učestalosti korištenja neverbalnih znakova

7. ZAKLJUČAK

U provedenom istraživanju cilj je bio ispitati koliko se i na koji način djeca služe neverbalnom komunikacijom te kako odgojitelji zapažaju neverbalne elemente komunikacije. Djeca se u svojoj komunikaciji služe sa mnoštvom neverbalnih znakova čiji intenzitet može razlikovati ovisno o osjećajima koji se kod djece javljaju u određenom trenutku. Tijekom pričanja priče te za vrijeme provedbe anketnog upitnika djeca su kao najčešće neverbalne elemente komunikacije pokazali: osmijeh, igru prstima, izmjene smjera pogleda (uokolo, gore, dolje), kimanje i mahanje glavom. Također se može zaključiti da nema razlike između djevojčica i dječaka u učestalosti korištenja neverbalne komunikacije, no ono što se može zaključiti jest da neverbalna komunikacija ovisi dobi djece. Stoga je prema rezultatima ankete za odgojitelje vidljivo da se djeca mlađe dobi više služe neverbalnim oblicima komunikacije.

Posebnost komunikacije očituje se u njoj percepciji kroz auditivni (verbalni) i vizualni (neverbalni) sadržaj. Neverbalna komunikacija je sveprisutni element ljudskoga ponašanja koji djeci u najranijoj dobi služi kao najjednostavniji oblik izražavanja potreba a zatim i uspostave interakcija, zato je vrlo važno poticati djecu na izražavanje. Rano jezične aktivnosti znatno utječu na kasnija jezična postignuća djece, a neke aktivnosti koje na djecu imaju veliki utjecaj su primjerice razgovor o različitim temama, imenovanje stvari i pojava, slušanje priča, izražavanje emocija. Bitno je poticati ih na postavljanje pitanja i izricanje mišljenja kao i strpljivo odgovarati na njihova pitanja (dijete se bolje osjeća spoznajom da ga drugi slušaju). Potiče li se djetetov jezični razvoj, ono se izlaže većem riziku od poremećaja u ponašanju.

„Na jezičnu kompetenciju djece i jezično-govorni razvoj utječu različiti čimbenici: urođene sposobnosti, razvijen govorni i slušni aparat, društveno okruženje (interakcija s odraslima i vršnjacima), mediji, dječja samoaktivnost. U intelektualno poticajnoj i emocionalno zdravoj sredini, u ozračju razumijevanja i ljubavi, dijete će uspješno razvijati svoje potencijale“ (Šego, J. (2009, str. 123).

8. POPIS LITERATURE

- Anić, V. (1991). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Antolović, K., Sviličić, N. (2016). *Interpersonalna komunikacija*. Zagreb: K&K Promocija.
- Antolović, K., Sviličić, N. (2020). *Komunikacijske vještine*. Zagreb: K&K Promocija.
- Babić, N. (1989). *Govor odgajatelja i dječje djelatnosti*. Zagreb: Školske novine.
- Brajša, P. (2000). *Umijeće razgovora*. Pula: C.A.S.H.
- Leinert Novosel, S., (2015). *Komunikacijski kompas*, Zagreb: Plejada d.o.o.o.
- Ljubešić, M., Cepanec, M. (2012). *Rana komunikacija: U čemu je tajna?*. Logopedija, 3(1), 35-45. 6. Pristupljeno 24. kolovoza 2022. <[://hrcak.srce.hr/file/182898](http://hrcak.srce.hr/file/182898)>
- Manić, M. (2021). Neverbalna komunikacija kao model socijalne interakcije. Zbornik Mes. Pristupljeno 3. kolovoza 2022. <<file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/7772-Article%20Text-16893-1-10-20211020.pdf>>
- Matić, R. (1986). *Metodika razvoja govora djece (do polaska u školu)*. Beograd: Nova prosveta.
- Miljak, A. (1996). *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja*. Velika Gorica: Persona.
- Mlinarević, V. (2004). Vrtično okruženje usmjereno na dijete. *Život i škola*, 11 (1), 112-119. Pristupljeno 17. kolovoza 2022. <[https://bib.irb.hr/datoteka/183458.Vrtino okruzenje usmjereno na dijete.pdf](https://bib.irb.hr/datoteka/183458.Vrtino_okruzenje_usmjereno_na_dijete.pdf)>
- Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa
- Petrović Sočo, B. (1997). *Dijete, odgajatelj i slikovnica: akcijsko istraživanje*. Zagreb: Alinea
- Reardon, K. K. (1998). *Interpersonalna komunikacija – Gdje se misli susreću*. Zagreb: Alineja

Samovar, L. A., Porter, R. E., McDaniel, E. R., (2013). *Komunikacija između kultura*. Jastrebarsko: Naklada Slap

Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden Marketing.

Šagud, M. (2015). Komunikacija odgajatelja i djece u igri i strukturiranim aktivnostima. *Školski vjesnik*, 64 (1), 91-111. Pristupljeno 2. rujna 2022. <<https://hrcak.srce.hr/143872>>

Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjemu govornom razvoju. *Govor*, 26 (2), 119-149. Pristupljeno 13. rujna 2022. <<https://hrcak.srce.hr/165964>>

Tatković, N., Diković, M., Tatković, S. (2016). *Pedagoško-psihološki aspekti komunikacije*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile

Višnjic- Jevtić, , A., Visković, I., Rogulj, E., Bogatić, K., Glavina, E., (2018). *Izazovi suradnje*. Zagreb: Alfa d.d.

Zrilić, S. (2010). *Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu*. Pedagogijska istraživanja. Pristupljeno 3. kolovoza 2022. <<https://hrcak.srce.hr/clanak/174490>>

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)